

DAYKA GÁBOR UTÓÉLETEHEZ

LÖKÖS ISTVÁN

Ismeretes, hogy a fogságból szabadult *Kazinczy* — a magyar literatúra *megjobbítása*, illetve saját ízlésének, klasszicizmusának propagálása érdekében — *Dayka Gábor* hagyatékának összegyűjtését és verseinek kiadását tűzi maga elé célul. Barátai — főleg *Kis János* és *Virág Benedek* — örömmel támogatják és fogadják kezdeményezését, *Virág* mindjárt *Dayka* verseinek nála lévő kéziratait küldi el neki. Később *Csokonai* is csatlakozik a kezdeményezéshez — elkészíti *Dayka* verseinek első igényes elemzését [1].

A *Dayka*-versek kiadásának ügye 1805-ben ölt majd hivatalos formát, amikor *Kazinczy* közzéteszi a *Magyar Kurir*-ban ismert tudósítását „Újhelyi *Dayka Gábornak* kiadandó versei felől” [2]: „Ungvári Professor fő Nemes születésű *Újhelyi Dayka Gábor* még 1796-ban meghalálozott. Elsőbb Poetája *Ilazánknak* nálánál, igen is vagyon: kész volt ő a' pallyaágot *Virágnak* még minekelőtte halhatatlan ódáját éneklette is, kész *Kisnek*, általnyújtani: de édesebb, de szeretetre még méltóbb, az ugyan egy sints; 's *Virág* és *Kis* gyönyörködve fogják őtet magokkal egy rendben ülni látni. A' *Párkák* megirigylették őtet *Literaturánknak*, 's fonalát ifjú esztendeiben metszették el. — Éppen most lesz négy esztendeje, hogy nyomtatás alá készített kézírása kezembe került. Az a' nemes-lelkű nagy férjfi, a' ki azzal megajándékozott, tudta, melly szoros barátságban éltem én a' megboldogúlttal. De a' nyomtatás alá készített kézírásban sok darabokat nem lelek, melyekkel 1794 előtt magam is bírtam. Hogy végre hozzá foghassak kiadásához, hogy végre tökéletes munkát kaphasson a' *Haza*, kénszerítek minden barátjait a' *Szépnek*, *Jónak* és *Igaznak*, a' kiknél versei megvagnak, tegyék correspondentiába vélem magokat, és a' náluk meglévő daraboknak felyűlírásait, 's a' versnek első sorát küldjék meg nekem, hogy ha a' náluk meglévő vers nálam is megvagyon, haszontalan fáradsággal 's költséggel ne terheltessenek. Tanuló társai pedig a' tanítványai igen kedves szolgálatot tennének nékem, ha biographiai tudósítások által segéllenék-elő igyekezetemet” [3].

Magabiztosságára vall a felhívás közzététele: esztétikai nézeteiben osztozó hívei táborba szerveződtek és egyre szaporodnak; birto-
kában tudja már *Csokonai* „*Dayka* verseire tett jegyzéseit”; továbbá

nincs olyan poéta, akit példaként állíthatna a megújulásra megérett magyar literatura elé, s aki egyben az ő esztétikai nézeteit igazolná a gyakorlatban. Itt az ideje tehát a munka intenzívebb megindításának, hogy később — a célt megvalósítva — harci lobogóul használhassa szeretett Daykáját egyre nagyobb méreteket öltő vitái, küzdelmei során.

A felhívás közzétételét követően kiterjedt levelezésbe kezd, mire jelentkeznek *Dayka* hajdani ismerősei [4], verseinek birtokosai, sőt! — serénykedésének eredményeképpen — a magyar irodalom számos képviselője és pártfogója is részt vállal valamilyen formában a munkából. Az irányító szerep továbbra is az övé, az ő kezébe futnak össze a szálak az ország minden részéből.

1805 május 6-ról bírjuk ide tartozó első levelét. Unokanővérének, *Kazinczy Honoriának* ír a *Dayka*-versek ügyében. Honoria férjétől, *Palágyi Karner Lászlótól* a *Blumauer-imáját* kéri s egyáltalán mindent, ami *Daykától* környezetükben található [5]. *Karner* — lévén akkor ungvári másod-alispán — sok mindent összegyűjtött az Ungvárott elhunyt költő hagyatékából s el is juttatta azt *Kazinczynak* [6].

A *Hírmondóban* közzétett felhívás is csakhamar meghozta az első eredményeket. 1805 május 22-én már lelkesedve írhatja *Kis Jánosnak*, hogy „Haza érvén, asztalomon letem egy csomó papírost. *Daykának* verseit közli benne egy Váradi Prof. *Daykának* tulajdon keze írásában” [7]. Igaz, a versek „többnyire mind maculaturák”, de akad köztük néhány ismeretlen is. Egyik töredéket nyomban be is másolja a levélbe: „Vedd barátságosan közlését melly elvégezve nincs:

Ne hidd, a' mit a' Barátok
Ha midőn a' Pénteki
Öldökléstől feltört hátok,
Szoktak predikállani,
Hogy a' múltó gyönyörűség,
Ha egy perczig elragad,
A' rokon bú, keserűség,
Túl a' síron fennmarad.

Nekünk eltölt örömnünknek,
Bár mit mondjon a' rege,
Im telében életünknek
Kedves emlékezete” [8].

Néhány héttel később (augusztus 9-én) Ungvárról is érkezik „egy nagy csomó” *Dayka*-kézirat (tán épp *Karner* küldeménye?!), s most is *Kissel* közli a számára oly jelentős, örömteli eseményt [9]. Versek, „grammaticai jegyzések”, feltehetően tanítványainak szánt „apró Biográphiái a' Régiség' Bajnokjainak”, végül „... Nemzetünk históriájának egy régi töredéke *Pray* és *Deguignes* szerint. (Ázsiai dolgok.)” [10]. A versek „... közt mindössze is csak öt hat darab volt...” előtte ismeretlen [11].

A következő hetekben *Kis János* mellett debreceni barátjával,

Nagy Gáborral; az erdélyi nemes urral, Cserey Farkassal; dunántúli hívével, Sárközi Istvánnal; s nem utolsó sorban báró Prónay Sándorral váltott leveleiben hozakodik elő Daykával [12]. Szembetűnően körvonalazódnak most már szándékai, elképzelései e levelekben. Ugyanakkor kiderül: számos probléma, nehézség gátolja a munka menetét. Prónaynak írott levelében például (1805 szeptember 21.) az anyagi nehézségekre éppúgy fényderül, mint a cenzúra várható akadékoskodására: „Fordított egyveleg írásimnak mindenik kötete 800 fntnál többbe kerül, 's erszényem ezt nem győzi egyszerre... Ezen felyül Sylvesternek Grammaticáját 's Dayka Gábornak verseit nyomtattatom... Sylvester felől azt reméltem, hogy Eggenberger a' maga költségén fogja kiadni...”

Daykának Abelardját 's Heloízát, Colardeau után, ki nem lehet adni a' Cenzúra miatt. De azért tíz árkusnyi verse maradt kiadható” [13]

Nyilván Prónayt is anyagi áldozathozatalra szeretné bírni, amikor külön felhívja a figyelmét, hogy Dayka, Prónayné „...atyja költeményét, a' testvére Gróf Toroczkaínéra, német Alexandrinusokra fordította. A versek rosszak: *de azt mutatják, hogy Dayka a' nagy Teleki érdemeit ismerte*” [14]. (Kiemelés tőlem. LI.)

Október 1-én ismét Kiss Jánoshoz intéz egy a kiadás céljának szempontjából érdekes levelet. Félrcérthetetlenül a klasszicizmus híve szólal meg itt is, aki Kisben a klasszicizmusában osztozó társat, szellemi partnert tisztelte. „En 14 nap olta Daykát készítem sajtó alá. A' versek nem tennének eggy jó kötetet; tehát *melléjek aesthetikai és gramm[aticai] jegyzéseket ragasztok, hogy ifjú Költőink lássák, mit kell követnie, kerülnie*” [15]. (Kiemelés tőlem. LI.)

Lényegében itt mondja ki először határozottan: a Dayka-versek kiadásával a magyar literatura megjobbítását, s saját irodalmi ízlésének népszerűsítését kívánja elérni. Természetes tehát, hogy a fentiek mellett e levélben még külön is hangsúlyozza: „Ez a' munka előttem igen kedves foglalatosság... 's óhajtanám, *hogy az olyan Olvasónak, mint KIS és Prónay tessék*” [16]. S ezt még meg is toldja egy lépéssel, (megintcsak klasszicizmusát aláhúzendó!) közli Kissel, hogy beiktat egy Goethe-fordítást is Dayka versei közé, amely saját fordítása ugyan, de mindenképp helyettesíti majd Daykáét is, amely elveszett: „Tegnap estve arra emlékeztem, hogy 1794-ben Lőcsén mulatván, eggy délutánt Daykával Göthének apró dalainak olvasgatásában töltöttem el. Dayka provocált, hogy fordítsuk mind ketten ezt a' dalát:

»Ach wer bringt die schöne Tage
Jene Tage der ersten Liebe,
Ach wer bringt nur eine Stunde
Jener holden Zeit zurück!
Einsam nähr' ich meine Wunde,
Und mit stets erneuter Klage
Traur' ich ums verlorne Glück.
Ach wer bringt die schöne Tage
Jener holden Zeit zurück!«

Más nap reggel felolvasánk éjjeli munkánkat. A' Dayka' fordítása nincs-meg. Az enyém meg van. Annak helyébe az enyémet tettem Daykának versei közzé, elbeszélvén, hogy az nem övé, hanem enyém. Imhol van az:

Ah, ki adja vissza nékem
Eggy szép óráját első tüzemnek!
Ah ki adja-vissza életemnek
Elrepült szép napjait!
Oda minden békességem;
'S itt kesergem veszteségem'
'S éltem édes álmait.
Ah ki adja vissza nékem
Eltem' boldog napjait!

Szabad-e kérni, hogy nekem ítéletedet mondd-meg" [17]?

Ezen a napon (október 1-én) örömet okozó levelet is kap *Kazinczy*. Régi barátja, *Sárközy István* somogyi alispán írt neki — először szabadulása óta. Nem kis jelentőségű esemény: egy tekintélyes magyar nemes úr a „fekete báránynak” nevezett, családjában is megvetett, *börtönviselt Kazinczyt* merte levelével felkeresni — méghozzá barátságuk megújításának szándékával. S tegyük hozzá: olyan időkből, amikor sokan még tartózkodnak a politikailag kompromittált *Kazinczyval* barátkozni, kapcsolatba lépni.

A széphalmi mester nem is marad adós a viszonzással; a fentiek kivül egyéb oka is van erre: *Sárközy* személyével dunántúli híveinek száma gyarapszik, s éppen ezzel magyarázható, hogy válasz levelében nyomban felvázolja legdédelgetettebb irodalmi tervét, a Dayka-versek sajtó alá rendezését. „Örvendezve vettem mai napon Aug. 4dikén költ leveledet. — olvassuk a levélben. — Boldog idők' emlékezetét támasztotta-fel bennem. Én az vagyok, a' ki voltam: képzeld, melly keserves ezen érzésekkel azt látni, hogy némelly gyáva fő vagy megváltozott, vagy nem mer a maga alakjában megjelenni. *Annál édesbb vala lát-nom leveledből, hogy Te, szeretett barátom, az vagy, a' kinek illik len-ned. Maradj az továbbá is, 's tarts-meg barátságodban*” [18].

Alább így folytatja, áttérve most már irodalomszervező munkájának legfontosabb kérdésére, a Dayka-kiadásra: „Két holnap oltá Dayka foglalt-el egészen. Két becses csomóját kaptam-meg firkálásainak. Gyűjteményével kész vagyok. Egynehány nap múlva kész leszek *aesthetikai 's gramm[aticai]* jegyzéseimmal is: de *biographiája* még megakaszthatja a' munka megjelenését” [19].

Szembetűnő, hogy már egészen határozottan szól az „*aesthetikai 's gramm[aticai]* jegyzésekről”, amelyek kísérik majd Dayka verseinek kiadását, s amelyek egyúttal érveinek csatarendbe állítására lesznek alkalmasak klasszicizmusa és grammatikai elvei népszerűsítése érdekében!

A továbbiakban egy általa nem birtokolt Dayka-versről, pontosabban fordításról ír, amelyet eddig nem talált meg sehol, de *Sárközy*-nél megvan. Kényes szövegű vers úgy látszik, mert megjegyzi, hogy „az nem nyerheti-meg a' *Censura*' engedelmét” [20]... Szeretné vi-

szont megőrizni az utókornak, ezért kéri is *Sárközyt*, küldje meg neki a verset: „hadd legyen-meg nálam kézírásban, hadd tégyem bekötött Mspma mellé. Kérlek, írd-le, 's pecsét alatt küldd Pestre Prof. Schédius Úrhoz az én adresszem alatt, vagy Debreczenbe Dr Szentgyörgyi barátomhoz” [21].

Felvetődhet a kérdés, vajon melyik Dayka-versről van itt szó? Feltétlenül érdemes utána nyomozni, hisz korábban is célzott már egy a cenzori rosszulást bizonyára kiváltó Dayka-szövegre [22]! Adataink egyértelműen a *Vallástétele egy az igazságra törekedő embernek* címen ismert *Blumauer-átdolgozásra* utalnak.

Szedjük is sorra a bizonyítékokat.

Fentebb már idéztük 1805 május 6-án kelt, *Kazinczy Honoriának* írott német nyelvű levelét, amelyben épp a Blumauer-imáját kéri unokanővére férjétől, *Palágyi Kárner Lászlótól* [23]. Úgy látszik, *Karner* nem találta a verset, bár szép számmal küldött *Kazinczynak* Dayka-kéziratot. Az 1813-as Dayka-előszóban *Kazinczy* maga írja erről: „Ungvárnak akkori Második Al-Ispánja, *Palágyi Kárner László Úr*, miveltelekű férje kedves cousinemnek *Honorátának*, az *András jó Onkelem'* jó leányának, egy; nagy csomót küldé a' már bírtak mellé, melyet számomra az *Ungvári Gymnásium' Directorától Fekete Imre Úrtól* nyert” [24]. Azt szintén bizonyosan tudjuk, hogy a *Karner* révén kapott kéziratokat *Kazinczy* így emlegeti: „Sárga-Kötés” „in folio” [25].

1805 október 26-án *Sárközy* ismét jelentkezik *Kazinczynál* (az előzőekben idézett, 1805 október 1-én kelt levelére válaszolva) s küldi a kérdéses szöveget: „Sietek azért is, mivel *Dajka Gábor Verseinek* mikor lehető megküldését sokszorozva kérdezed. — Imé küldöm azért, hogy jobban által lásd hűséges voltomat, in Originali” [26]. Alább saját *Blumauer-fordításáról* ír még (ugyanazt a szöveget fordította ő is, mint *Dayka*), amelyet korábban *Kazinczy* már szintén kért tőle: „...valyon vehetted é még az épség állapottyában — az én fordításomat, melyet töllem ennek megküldésekor költsönözve kívántál” [27]? Ez is *kényes* vers (*Kazinczy* tán ezért is nem említi előző levelében!), nem lehet nyomdába adni, benne *Sárközy* nem hagyta „szározan *Pap Oraimékat*”: „több *Rossz történt Papjaidnak miatta, mint az előtt az értelem idejébe.*” Az idézett mondat a *Sárközy-fordításból* való s — lényegét illetően — közös vonásokat mutat a *Dayka-fordítás* megfelelő soraival:

...tudom — a világ bús tapasztalása —

Hogy papjaid által számos veszélyt szüle

A vallás tizenhét század elfolyása

Alatt, mint hatezer év alatt az elme.

Csak természetes, hogy most már *Kazinczy* is szól majd *Sárközy* munkájáról, mégpedig a *Dayka-fordítással* együtt: „Ime már tehát mind bírom azt *Daykától*, a' mit tudok, hogy írt !... A' te versedet az épség állapottyában vettem volt. Nincs meg többé, 's kedves dolgot fogsz tenni előttem, ha megküldöd újra: *de arra kérlek, hogy írd-le magad mégpedig in folio, hogy azt a' Dayka in-folio írt verse mellé köttethessem*” [28]. (Kiemelés tőlem. L. I.)

És ezzel az utalással már lényegében meg is fejtettük a kérdést: ha *Kazinczy Sárközyt* arra kéri: „*in-folio*” másolja le saját Blumauer-átdolgozását — mert azt a „*Dayka in-folio írt verse*” mellé akarja kötetni — nyilván a *Sárközytől* kapott Dayka-vers sem lehetett más, mint a *Vallástétele egy az igazságra törekedő embernek* címen ismert Dayka-szöveg.

A problémánál elidőzni már csak azért is érdemes, mert *Sárközy* és *Kazinczy* barátsága több volt felszínes kapcsolatnál 1800 után. *Farkas Gyula* futólagos utalása nyomán *Barta János* fejtegette már, hogy *Kazinczy* épp *Sárközy* révén lesz valamely illegálisan működő szabadkőműves páholy tagja [29] fogságából való szabadulása után. Arra is célzott, hogy levelező társait, irodalmi elvbarátait (Cserei Farkas, Berzsenyi stb.) szintén be akarja kapcsolni a szervezet munkájába [30]. Ezeket meggondolva talán nem tévedünk, ha feltételezzük: *Sárközy* és *Kazinczy* ilyenirányú tevékenységének kezdeteit már itt, az 1805-ös levelezésben lehet keresni.

J E G Y Z E T E K

- [1]. Lásd erről: Lőkös István: Dayka Gábor utóélete II. Az Egri Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei II. Eger, 1964. 311—320. l.
- [2]. Magyar Kurir 1805. III. Fertály Esztendő 111—112. l.
- [3]. U. o.
- [4]. Pl. Dayka volt tanulótársa, Bodnár Antal, aki becses életrajzi adatok egész sorát közli vele.
- [5]. Kaz. lev. III. 326. l.
- [6]. Újhelyi Dayka Gábor' versei. Összveszedte 's kiadta barátja Kazinczy Ferenc. Pest, 1813. XL—XLI.; és 137. l.
- [7]. Kaz. lev. III. 334. l.
- [8]. Kaz. lev. III. 334. l.
- [9]. Kaz. lev. III. 407. l.
- [10]. Kaz. lev. III. 407. l.
- [11]. Kaz. lev. III. 407. l.
- [12]. Lásd. Kaz. lev. III. a címzettekhez intézett leveleit.
- [13]. Kaz. lev. III. 435. l.
- [14]. U. o.
- [15]. Kaz. lev. III. 446. l.
- [16]. U. o.
- [17]. Kaz. lev. III. 446—447. l. A fordítás végül mégsem került be a Dayka versei közé; a POETAI BÉREK-ben találjuk meg (Az első veszteség címmel), mely Dayka költeményével egybekötve jelent meg. Ott az alábbi módosítással közli Kazinczy a verset:

Ah, ki hozza vissza nékem
Eggyik óráját első tüzemnek!
Ah, ki hozza vissza életemnek
Elrepült szép napjait!

Oda minden békességem!
Itt kesergem vcszteségem'
S' éltem' édes álmait.

Ah, ki hozza vissza nékem
Éltem' boldog napjait!

- [18]. Kaz. lev. III. 443. l.
- [19]. U. o.
- [20]. U. o.
- [21]. U. o.
- [22]. Az „Abelard és Heloíz” c., fentebb már említett heroida-ford. Kaz. lev. III. 435. l.
- [23]. Kaz. lev. III. 326. l.
- [24]. Újhelyi Dayka Gábor’ versei. Összveszedte ’s kiadta barátja Kazinczy Ferenc. Pest, 1813. XL—XLI. l.
- [25]. U. o. 137. l.
- [26]. Kaz. lev. III. 458. l.
- [27]. U. o.
- [28]. Kaz. lev. III. 483—484. l.
- [29]. *Farkas Gyula*: A magyar romantika. Bp., 1930., 74. l.; *Barta János*: Jegyzetek a Fogságom naplójáról. It. 1952. 541—549. l.
- [30]. *Barta*: I. m. 542. l.